

ג ל י ר נ ד ת ל ע י ר ו נ ב פ ר ש ת ה ש ב ו נ ע
 פרוכים בידי נחמה ליבוביץ
 השנה השש עשרה
 יו"ל ע"י מוסד תורה והשכלה למבוגרים ולנוער
 הסתדרות נתי מרחי באמריקה

ל"ד

וישלח (תשר"ז)

א. שאלות כלליותבהערכת מעשה שמעון ולוי.

1. הרמב"ן ע"ג ד"ה ויעשו בני יעקב... במרמה

הנה תמור ושכם אל אביה ואל אחיה דברו, אבל הזקן לא ענה אותם דבר, כי בניו ידברו בסקומו בענין הזה לכבודו, כי בעבור היות הדבר להם לקלון לא ירצו שיפתח פיו לדבר בו כלל. ויש כאן שאלה, שהדבר נראה, כי ברצון אביהם ובפצתו ענו, כי לפניו היו (=בזכותו ענו), והוא היוצא חשבתם כי במרמה ידברו ואם כן למה כעס? ועוד: שלא יתכן שהיה רצונו להשיא בתו לכנעני אשר טמא אותה; והנה כל האחים ענו המענה הזה במרמה ושמעון ולוי לבדם עשו המעשה והאב ארר אפם להם לבדם. והתשובה, כי המרמה היתה באמנם להמול כל זכר, כי חשבו שלא יעשו כן בני העיר ואם אולי ישמעו לנשיאם ויהיו כולם נמולים, יבואו ביום השלישי בהיותם כואבים ויקחו את בתם מבית שכם וזאת צעת כל האחים וברשות אביהם. ושמעון ולוי ראו להנפם שם והרגו כל אנשי העיר.

ויתכן שהיה הכעס ליעקב, שארר אפם (פרק מ"ט ה-ז) על שהרגו אנשי העיר אשר לא חסאו לו, והראוי להם שיהרגו שכם לבדו, וזהו מה שאמר הכתוב: "ויעשו בני יעקב את שכם ואת תמור אביו במרמה וידברו...", כי כולם הסכימו לדבר לו במרמה בעבור הציגלה מעשה.

ורבים ישאלו: איך עשו בני יעקב הצדיקים המעשה הזה לשפוך דם נקי והרגו (=הרמב"ם) השיב בספר שופטים (הלכות מלכים ט) ואמר, שבני נח מצויים על הדינים והוא להושיב דינים בכל פלך ופלך לדון בסם מצות שלהן וגן נח שעבר על אחת מהן בהרג בסיף, ראה אחד שעבר על אחת מהן ולא דווחו להרגו, הרי זה הוראה יורג בסיף, ומפני זה נתייבדו כל בעלי שכם הריגה, שחרי שכם גזל והם ראו ידעו - ולא דווחו. (עד כאן דברי הרמב"ם).

ואין דברים אלה בכוונת בעיני, שאם כן היה יעקב אבינו חייב להיות קודם וזוכה במיתתו, ואם פחד מבני שכם, למה כעס על בניו וארר אפם אחרי כמה זמנים וענש אותם והלקם והפיצם? והלא הם זכו ועשו מצות ובטחו בה' והצילם? ועל דעת הדין שמנו לבני נח בשבע מצות שלהם אינם להושיב דינים בכל פלך ופלך בלבד, אבל צוה אותם בדיני גנבה ואונאה ופושק ושכר שכיר ואונס ומפתה ואבות בזיקין וחובל בחברו ודיני מלוח ולוח וכיוצא בהם כענין הדין שנצטוו ישראל ובהרג עליהם, אם גנב ועשק או אנס ופתה בתו של חברו או הדליק גוישו; ומכלל המצוה הזאת שיושיבו דינים בכל עיר ועיר בישראל - ואם לא עשו כן אינם נהרגים, סוד מצות עשה בהם, ולא אמרו אלא "אזהרה" שלהן זו מיתתם" וליא תקרא "אזהרה" אלא המניעה בלאו... ומה יבקש בהם הרב חילוב? וכי אנשי שכם וכל ז' עממין לא עובדי ע"ז היו ומגיל עריות ועושי כל תועבות השם היו? והכתוב צוה עליהם בכמה מקומות (ויקרא י"ח כ"ז) "כי את כל התועבות האלו עשו אנשי הארץ אשר לפניכם והטמא הארץ". אלא שאין הדבר מסור ליעקב ולבניו לעשות בהם הדין, אבל ענין שכם כי בני יעקב בעבור שהיו אנשי שכם רשעים ודמם חשוך להם כמים רצו להנקם מהם בחרב בוקמת והרגו המלך וכל אנשי העיר, כי עבדיו הם יסדים אל משפחת ואין הברית אשר נמולו נחשב בעיניהם למאומה, כי היה להחניף לאדוניהם. ויעקב ארר אפם, כי עשו חסם לאנשי העיר שאמרו להם במעמדו "והיינו לכם אחז" והם (בני שכם) היו בוחרים בהם ובטחו בדבורם ואולי ישובו אל ה' - והרגו אותם חנם כי לא הרעו להם כלל.

וכן דברי הרמב"ן פרק י"ט ה'... יעקב קצף על שמעון ולוי בהרגם אנשי העיר בעבור שעשו חסם, כי הם לא חסאו להם כלל ובאו בברית ונמולו ואולי ישובו אל ה' ויהיו כולם בכלל אנשי בית אברהם ומן הנפם אמר עשו. ועוד חרה לו, שלא יאמרו, כי בצעתו נעשה הדבר ויהיה חלול השם שיעשה הנביא חסם וסוד...

(1) לשתי קושיות עונה הרמב"ן כאן, (לאחת בדבריו עד "בענו" המצוה מעשה, לשניה בדבריו החל מן "ורבים ישאלו") נסח כל אחת מהן בבהירות.

(2) מהי ההוכחה לכך, שלא רצה יעקב להשיא בתו לשכם?

(3) מה היתה ה' איפוא - כונת יעקב בסמנו את הצעת בניו ולא מחה בידו?

(4) במה רואה הרמב"ם הצדקה למעשיהם?

(5) כיצד סותר הרמב"ן את דברי הרמב"ם?

(6) הסבר את דברי הרמב"ן: (א) "ומה יבקש בהם הרב חילוב" (ב) "שאין הדבר מסור ליעקב... לעשות בהם הדין".

(7) מה מוסיף הרמב"ן בדבריו בפרשת ויחזי על דבריו כאן בענין מעשה שמעון ולוי?

8) האין או היט סחירה בין דברי הרמב"ן^{על} מילת אנשי טכס כאן ("כי עבדיו חס.ג. ואין הברית אשר נמולו נחשב...") ובין דבריו על מילת תוסבי טכס בפרשת ויחי ("ויבואו בברית וימולו ואולי ישובו אל ה'").

2. ר' יוסף אבן כספי: מטנה כסף.

אמנם בזה המעשה הנעשה - רצוני הריגת אנשי טכס, שמע דעתי בני, וחי ה' לא אכזב בדברי לטוב בה חלוף טמא שהוא בלבי, ואומר, כי אלו היה לטוב הספור מוכיח, שהיה זה המעשה מעשה מכושר - כענין מכירת האחים ליוסף וכענין טכית ראובן עם בלחה, הייתי גורר טמא נעשה טלא כדין, אך היה דעה גדולה, וכבר נסו אבותינו לעשות דע כזה ויותר מזה, וגם אלה בעצמם טעו אז באלוהי הנכר שהחזיקו בידם עד שטמנם יעקב אביהם. אבל לטוב הספור יבאני לומר, שמה שעשו היה כדין וכראוי להם, וזה, כי כחוב תחילה (ז') "וכן לא יעשה"; וזה טאנו בו (כלומר: המעשה טאנו עוסקיה בו) היה בלי ספק פריעת מוסר ופריעת נימוס אף לבני נח... והעד על זה כי חמור ובנו אם היותם נשיאי הארץ דברו דבריהם ליעקב ובניו הגרים בתחנותיהם ובפדיון מהר ומתן דב מאד, וגם הבנים אומרים ("י"ז") "ולקחנו את בתנו והלכנו".

וכל זה מופת הכרחי מן המוחט טאין ספק בו, כי המעשה ההוא (טכיתו עם דינה) היה חס מפורסם מצד מנהג ונימוס בני כנען כלם, עד שסר היתח טבה אחת מן הסבות אשר הסביבות לא נאספו עליהם... (1) באלו טענות מסתל אבן כספי לגול אטמה מעל בני יעקב ולסחר אותם מחטא זה?

(2) מה ברצונו להוכיח באמצעות ל"ד פסוק י"ז, ל"ד פסוק י"ב ובאמצעות ל"ה פסוק ה'?

(3) מהי חולשת כל טענותיו?

4xx (4) למה מה מזכיר הוא בדבריו את המסופר בל"ה ב' ד'?

ב. י"ג ויענו בני יעקב את שכה ואת חמור אביו במרמה וידברו אשר טמא את דינה אחותם.

הכתב והקבלה:

ואפשר לומר דמלת "מרמה" היא עצמה מה שטענו בני יעקב אל שכה וחמור, אמרו אליהם: במרמה כל מדברותיכם, אתם תציעו לפנינו דברי רצוי ופיוס להטיג מצדנו לתת אותה לכם לאשה כאלו הנערה מרצונה הטוב באה אל ביתך וחפצה להתדבק בכם, לכן לא תבוא אל בית אביה, ומרצונה הטוב תסאר בביתכם ואינכם חסרים רק הסכמת רצוננו; אמנם לא כן היא עמנו, ידענו כי שפתותיכם מרמה תדברנה, בחזקה לקחתם אותה אל ביתכם, וביד חזקה תעכבו בה, ולא תסלחו אותה לנפשה; ונפש המטכיל תבין טבהיות האחים בעצבות גדולה על הנבלה הנעשה באחוזתם, והיו מלאי חרון אף, ובמעמד כזה אין האדם מרבה דבריהם, כי הם עליו למשא ויעזוב במאסרו כל המליח הטפלות, כי מעצמם יובנו, ולא יוציא מפיו רק תיבה אחת ראשית...

סד"ל ד"ה במרמה.

חשוב כי מעולם לא יסכימו להמול, ועל ידי כך יפסרו מהם ויצילו את אחותם, אך כשראו שנמולו ולא היה להם מנוס מלחמת להם, אז שמעון ולוי לבדם התעוררו ועשו מה שעשו באף ובחימה, לבלתי יהיו מוכרחים לתת אחותם לאיש נבל אשר טמא אותה. אבל שתהיה כוננת מלכתחילה להרגם לא יתכן...

(1) העתק פסוק י"ג (עד "וידברו") פעמיים וסמן אותו בסמני פסוק לפי דעת כל אחד מן המפרשים הנ"ל?

(2) מה הראיות מפרקנו שבטעה טבאו חמור ושכה אל יעקב ובקסוהו לתת להם את דינה - באותה טעה החזיקה בביתם?

(3) מה רוצה הכתב והקבלה להוכיח ע"י סוף דבריו, טאין הכועס מרבה דברים ומדלב על מלים נוספות וטפלות?

(4) מהי חולשת פרושו של בעל הכתב והקבלה? האפשר להביא סיוע לדעתו מטכית ב' ט' כ"ג? נמק דעתך!

(5) מדוע "לא יתכן" - כדעת סד"ל - שהיתה כוננת כלם מלכתחילה לבוא עליהם ביום הטליטי ולהכותם נמט?

ג. כ"ז אשר טמאו אחותם

אבן כספי: מטנה כסף: בזה סרה כל תלונה אחרי שנותן התורה העיד, כי יד כלם היתה במעל, וכדאי הוא לסמוך עליו. והנה ידוע מיני הסבות הפועלים וטנויותם, ופרט יתקאל (ג') ("ח"): "ולא הזההו ולא דברת להזהיר רשע מדרכו... ודמו מידך אבק". עוד כתוב בחורה ענין עיר הנדחת, ומה טאמר יפתח לכלל גלעד ("א"א ז') 1x. לאינו "תלונה" הוא מתכוון בתחילת דבריו? 2xx. חסבר את המליח המטומנות בקו. 3x. מה בא טופטים י"א ז' להוכיח?